

**Відділ освіти, молоді та спорту
Вільшанської районної державної адміністрації
Методичний кабінет**

***Система уроків
літератури рідного краю за творчістю
Василя Олександровича Сухомлинського
5-9 класи***

(Схвалено на засіданні ради методичного кабінету,
протокол №5 від 22 травня 2013 року)

З досвіду роботи вчителя української літератури
Калмазівського навчально-виховного комплексу
«Загальноосвітній навчальний заклад I-II ступенів-
дошкільний навчальний заклад»
Добрової Оксани Іванівни

5 клас

Тема: вихованість – найвища цінність людини.

Мета: розширення читацьких інтересів школярів; осмислення учнями значення загальноприйнятих моральних цінностей у відносинах між людьми; виховання доброти, людяності.

Обладнання: портрет В.О. Сухомлинського, виставка його робіт, художніх творів.

Епіграф: умійте дякувати і будьте вдячними
В.О. Сухомлинського

ХІД УРОКУ

I. Організація класу.

II. Оголошення теми, мети, завдань уроку.

III. Основні етапи уроку.

1. Слово вчителя:

Сьогодні ми з вами знову помандруємо життєвими та творчими шляхами видатного педагога, письменника і просто людини - Василя Олександровича Сухомлинського.

- Пригадайте, що ви знаєте про В. О. Сухомлинського?
- Де він народився?
- Ким працював?
- З якими творами Сухомлинського ми вже ознайомилися?

В 17 років Василь Олександрович розпочав практичну педагогічну роботу. Спочатку він працював у семирічних школах Онуфріївського району, потім у середній школі вчителем української мови та літератури, з червня 1942 року по 1944 рік працював директором школи в селищі Ува (Удмуртія). Навесні 1944 року Василь Олександрович виїжджає на Україну в Онуфріївський район Кіровоградської області. Викладав у школі й був завідуючим відділом освіти, а з 1948 року Сухомлинського призначають, за його проханням, директором Пависької середньої школи, якою він керував до кінця свого життя. Проста

сільська школа, завдяки особистості Сухомлинського, стала однією з найкращих.

У своїй роботі Василь Олександрович поставив за мету не тільки вчити дітей, а й поряд з навчанням обов'язково за допомогою слова виховувати особистість за законами народної моралі. Зверніть увагу на епіграф уроку. Перечитайте й поясніть зміст вислову Василя Олександровича. Про які слова ми сьогодні з вами проведемо розмову?

2. Гра «Хто більше?»

За одну хвилину написати якнайбільше слів ввічливості.

3. Бесіда

- З якою метою ми говоримо один одному «бажаю тобі всього доброго, бажаю тобі добра і щастя»?
- Для чого ми вітаємося?
- Поясніть значення слів подяки.
- Чому ми говоримо слова «будь ласка»?

4. Слово учителя

Послухайте, як значення цих слів та висловів пояснював Сухомлинський: «Ми часто говоримо один одному: бажаю тобі всього доброго, бажаю тобі добра і щастя. У цих словах ми виявляємо свою людську сутність. Ми говоримо один одному: здрастуйте, доброго вам здоров'я ... Цим ми висловлюємо своє ставлення до найбільшої цінності – людини. Ми говоримо один одному: дякую, спасибі. У словах подяки, що стали формулою людських взаємовідносин з давніх часів, виражається наше ставлення до зробленого для нас добра. Звертаючись один до одного з проханнями, ми говоримо будь - ласка. У цьому простому і чудесному вислові, що здатний чудодійно впливати, захована наша повага до гідності людини, шанування в ній самотності, незалежності, доброї волі».

5. Бесіда за текстами творів

- Які оповідання Василя Олександровича розповідають про слова привітання? Чому вони нас навчають?

- Від чого на душі у людини може стати веселіше?
- З чим порівнював слова - привітання дідусь в оповіданні «Доброго здоров'я, дідусю!»?
- Що можуть ці слова зробити для людини?
- Назвіть твір Сухомлинського, який розповідає про слова вдячності?
- Поясніть значення вислову: «А ми не вовки, ми - люди».
- Як ви думаєте, про що думав хлопчик після зустрічі з дідусем? («Для чого говорять спасибі»).
- Чи подобаються вам герої оповідань «Посміялися над бабусею» та «Пригостилися яблуками»?
- Як такі вчинки характеризують дітей?
- Чи траплялися з вами випадки, коли ви забували дякувати?

6. Інценівка за віршем – жартом

Хлопчик і дівчинка йдуть назустріч один одному. Дівчинка вітається, а хлопчик її не відповідає.

- Де твоє «Здрастуй»?
- Взяв півень горластий!
- Де твоє «Спасибі»?
- Проковтнула риба!
- А скажи, будь - ласка, де твоє «Будь - ласка»?
- Пробігав сердитий лис і «будь - ласка» згриз!
- Ну, тоді прощайте!
- Та куди ж ти? Постривай!

Відвернулися всі діти

І не хочуть більш дружити.

Що ж робити, як так жити?

Став я всіх тоді просити,

Півня, рибу й лиса звати,

Слова важливі прохав повертати.

7. Ситуативні завдання

1. «В автобусі»

«Пасажири» сидять один за одним на стільцях. Передають гроші водієві на квитки, поступаються місцем «жінці з дитиною».

Всі дії супроводжуються діалогами.

Клас стежить за «пасажирами» і дає оцінку їх діям і словам.

2. «В їдальні»

- В автобусі: звернення до продавця за покупкою;
- За столом: четверо дітей звертаються з проханням один до одного (передати хліб, сіль, тощо);
- «Передай річ»: ситуації, що виникають у класі;
- Звертання до дорослого, котрий в цей час зайнятий якоюсь справою;
- У дверях школи: як пропустити дорослого, товариша.

8. Підсумок уроку. Оцінювання.

Кросворд

1. Слово подяки з 7 букв (Спасибі).
2. Слово, яке ми говоримо, йдучи від когось з 8 букв (Прощай).
3. Слово - привітання з 6 букв (Привіт).
4. Вислів - прохання з 4 та 5 букв (Будь-ласка).
5. Слово вдячності з 5 букв (Дякую).

9. Заключне слово учителя

«Ви живете серед людей, - писав Василь Олександрович Сухомлинський. – Кожен ваш вчинок, кожне ваше бажання позначаються на людях. Знайте, що існує межа між тим, що вам хочеться, і тим, що можна. Ваші бажання – це радощі або ж сльози ваших близьких. Перевіряйте свої вчинки свідомістю: чи не завдаєте ви зла, неприємності, незручності людям своїми вчинками. Робіть так, щоб людям, які оточують вас, було добре». Пам'ятайте, що кожне слово вдячності, привітання, прохання, побажання, сказане вами, приносить у душі людей щастя та добро. Тож давайте будемо з вами сіячами чарівних слів ввічливості, які дають великі врожаї на ниві вихованості, людяності.

10. Домашнє завдання

Скласти невелике оповідання, використовуючи у діалогах слова ввічливості.

5 КЛАС

Тема: подорож у Країну квітів.

Мета: ознайомити учнів з оповіданнями В.О. Сухомлинського про квіти, показати красу природи рідного краю, розширити етимологічні знання, виховувати любов, пошану до природи.

Обладнання: портрет В. О. Сухомлинського, В. Сухомлинський «Казки школи під голубим небом», малюнки квітів, живі квіти, гербарії.

ХІД УРОКУ

I. Організація класу.

II. Оголошення теми, мети, завдання уроку.

III. Основні етапи уроку.

I етап

Слово учителя.

Мабуть, найбільшу насолоду і радість, найпалкішу любов до рідного краю, до життя викликає спілкування з природою. Вона завжди чарувала, хвилювала людину. Шепіт прозорої води, зелених дібров, спів дзвінкоголосих пташок, запах і розмаїття квітів – усе це дороге серцю кожного.

Сьогодні ми з вами помандруємо у Країну квітів, а супроводжувати нас будуть оповідання Василя Олександровича Сухомлинського. Це відомий український педагог, який не уявляв своєї роботи без творчості. Це людина. Яка все життя спілкувалася з красою природи. У його творчій

спадщини є оповідання, в яких дійовими особами є квіти або згадується про них. Ми сьогодні їх причитаємо й проаналізуємо. І так, ми вирушимо. Чекаємо з нетерпінням,
Радіємо весні.
Це – сонячне проміння,
Це – квіти і пісні.

Ранньої весни ми можемо зустрітися із скромною і ніжною квіткою. Послухайте про неї загадку і відгадайте, яка це рослина.

Дзвіночки – перлинки на ніжці тонкій,
Такі запашні і тендітні такі.
В широкому листі, немов у гіллі,
Ховають від сонця голівки малі.

(Конвалії)

Український фольклор розповідає, що ці, подібні до перлин квіточки, є застиглими щасливим сміхом лісової русалки Мавки. У Франції в першу неділю травня збирали конвалії, прикрашали ними оселі. Запрошуючи дівчину до танцю, хлопець дарував їй букетик конвалій. Ця чудова квітка, яку називають «лілея долин», зараз знаходиться на межі винищення і занесена до Червоної книги.

II етап

Учень вголос зачитує оповідання В. О. Сухомлинського «Хлопчик і Дівчинка Конвалії».

Бесіда за оповіданням.

- Що побачив у лісі Хлопчик?
- Що його вразило?
- Про що попросила Конвалія Хлопчика?
- На що була схожа квітка?
- Чому Хлопчик не зірвав Конвалію?

Учениця зачитує вірш, тримаючи в руках малюнок конвалії.

Сестра нарцисів, лілій ніжних
І неповторна серед них,
Цвіте прекрасна, білосніжна
Конвалія в лісах моїх.
Мав наречена з таким станом,
Стоїть, всміхається мені,
А запах ніжний, незрівнянний,
П'яний, мов чари весняні.
Її зірвать – зганьбити вроду.
На жаль, знаходяться такі-
Бездушно нівечать природу,
Пакують квіти у мішки.
А потім нишком, мов злодії,
В мішках красу на торг везуть.
З пучком конвалій, лиходії,
Свою ж і совість продають.

III етап

Учитель (показуючи малюнок троянди).

Справжнім символом літа можна вважати цвітіння троянд. В усі віки троянди здобували загальне визнання і захоплення людей. Вирощували їх у Стародавньому Єгипті, Греції, Римі, Малій Азії. У наш час відомо понад десять тисяч сортів культурних троянд. Жодній квітці не присвячено скільки легенд, поем, віршів, як трояндам. Одна з грецьких легенд розповідає, що коли з морської піни біля берегів Кіпру вийшла божественно прекрасна Афродіта, то Земля дуже розгнівалася й вирішила створити щось не лише прекрасне. Так з'явилася квітка троянда, яка своєю вродою не поступалася богині краси. Про що царівну квітку природи розповідає оповідання В. О. Сухомлинського «Гаряча квітка».

- Учень виразно читає оповідання.

- Бесіда за прочитаним.
- Чому так називається оповідання?
- Яка була причина занепокоєння мами?
- З чим порівнюється сніг в оповіданні?
- Що побачили мама з Олею, коли вийшли в сад?
- Чому Оля радісно посміхнулась?

- Учениця зачитує вірш.

Звідки ти взялася така чарівна?
У якій зростала ти сім'ї?
Квіткою півня, сонячна царівно,
У красі тобі немає рівних,
Музо й наречена солов'їв.
Звуть твоєю матір'ю шипшину.
Це вона в ясні, погожі дні
Виплекала донечку єдину,
Віддала їй пахощі ці дивні
Й материнські соки весняні.
Ти гориш в зеленолистих арках,
В кришталевих капельках роси,
У садках, у скверах, тихих парках –
Всюди ти величняя владарка
Юності, кохання і краси.

IV етап

Учитель.

Влітку квітує особливо мила нам, ніжна і чиста, скромна квітка.
Відгадайте, як вона зветься й покажіть її на малюнках.
На стрункій, високій ніжці
Біля річки на лужку,

У хустинці - білосніжці

Стів я квіточку таку.

Ясним оком жовтуватим

Усміхнулася мені.

Я хотів її зірвати, а бджола сказала «Ні!»

Так, це – ромашка. У неї білосніжні пелюстки, а осердя – неначе золоте. Походження назви цієї квітки точно люди не знають. Дехто пов'язує її з ім'ям Роман. Можливо, хтось із вас, коли вивчиться, зуміє знайти відповідь. Послухайте оповідання В. О. Сухомлинського, яке розповідає про незвичайну дружбу між Дівчиною та Ромашкою.

- Виразне читання учнем оповідання «Дівчина і Ромашка»

- Бесіда.

- Що почула Дівчинка, коли вибігла погратися?
- Чому плакала Ромашка?
- Як допомогла Дівчинці Ромашка?
- Що хотіла побачити Ромашка?
- Кого зустрічали разом Дівчинка і Ромашка?
- Поясніть вислів «Квітка не могла б жити нічиєю».
- Учениця читає вірші.

Обіч стежини польової,
Немов ровесниці – сестриці,
Ведуть розмову між собою
Стрункі ромашки яснолиці.
Хор коників дзвінкоголосих
Пісні співають їм щосили,
Їх побілили чисті роси,
А сонечко позолотило.
Медово пахне тут повітря,
Вітрець проносить запах кашки;
Ми линемо на крилах літа

У царства білої ромашки.

V етап

Учитель.

Ось прийшла журлива пора прощання з красним літечком. Чарівниця осінь починає розвішувати на гілках перші золоті дукати багряного листя. А в кришталевому – прозорому небі вже курличуть журавлі. Природа на прощальний банкет одягає своє невимовно красиве вбрання, у яке влітається різнокольорова чарівниця. Відгадайте, хто це?

Я гордо голову тримаю

І перед вітром не схиляю.

Я жовта, біла, полум'яна

І, наче яблуко, рум'яна.

В саду я квітну восени.

Скажи, яке ім'я мені?

(Хризантема)

Ця квітка навдивовижу різнобарвна. У собі вона може переплітати по декілька кольорів та відтінків. Хіба це не дивовижно? У природі бувають і не такі дива. Як це відбувається розкаже нам оповідання «Оля - чарівниця».

- Виразне читання учителем оповідання.

- Бесіда.

- Де відбулася дивна зустріч весни й осені?
- Які квіти зустрілися?
- Чому це сталося?
- Хто зробив це диво?

VI етап

Закріплення матеріалу.

Бесіда.

- Чому В.О. Сухомлинський у своїй творчості звернувся до оповідань, які розповідають про квіти?

- Чого навчають нас ці оповідання?

- Чи хочете ви бути схожими на Олю? Чому?

- Чому в деяких оповіданнях назви квітів написані з великої букви?

- Чи є в оповіданнях фантастичне? Де ми ще зустрічалися з фантастичним, що це за літературні твори?

- Як ми повинні ставитись до природи взагалі й до квітів?

- Чи садите ви квіти у себе дома? Назвіть їх?

- Що приносять у наше життя квіти?

VII. Оцінювання.

VIII. Заключне слово.

Слів на описи не трачу, словом не передаси

Її земної, безсловесної, дивовижної краси.

Люди дивляться, п'яніють, в них кохаються віки,

Нареченим їх дарують, заплітають у вінки.

Ними кожен свою радість, власне щастя назива –

Квіти часто нам говорять втричі більше – ніж слова.

IX. Домашнє завдання.

Намалювати свою улюблену квітку й скласти оповідання або казку про неї.

6 клас

Тема: осуд нечемного ставлення до матері, любов дітей до берегинь роду в творах В.О. Сухомлинського.

Мета: формувати в учнів переконання, що любов до матері – одна з основних ідей творів В.О. Сухомлинського та педагогіки життя; утверджувати високі норми моралі; виховувати любов і повагу до батьків, пошану до старших.

Обладнання: портрет В. О. Сухомлинського, зібрання творів письменника – педагога, І. Цюпа «Василь Сухомлинський», В. Сухомлинський «Казки школи під голубим небом».

Епіграф: Берегти матір – значить піклуватися про чистоту джерела, з якого ти пив з першого свого походу й питимеш до останньої миті свого життя: ти живеш людиною і дивишся в очі інших людей як людини остільки, оскільки ти назавжди залишаєшся сином своєї матері.

В.О. Сухомлинський

ХІД УРОКУ

I. Організація класу.

II. Оголошення теми, мети, завдання уроку.

III. Основні етапи уроку.

1. Слово учителя.

Василь Олександрович Сухомлинський – видатна людина, яка жила, працювала, віддавала всі свої життєві сили дітям, заради виховання доброї,

чесної, совісної, благородної особистості. Він наш земляк, народився 28 вересня 1918 року в с. Василівці Кіровоградської області у бідній родині. Мав двох братів і сестру, які стали вчителями так, як і Василь Олександрович. Навчався спочатку в сільській семирічці, а потім - у Кременчуцькому та Полтавському педагогічних інститутах, де одержав спеціальність учителя української мови та літератури. Василь Сухомлинський відомий у світі, як педагог котрий не тільки був дослідником, а й публіцистом, тобто він працював на педагогічний ниві й писав книжки, статті, художні твори для дітей.

У Василя Олександровича є дуже багато оповідань, які розповідають про взаємовідносини між матерями та їх дітьми.

Як ви думаєте, чому Василь Олександрович написав велику кількість оповідань про матерів?

Між Василем Олександровичем та його матір'ю були дружні стосунки, які підкріплювалися взаєморозумінням. З раннього дитинства Василь Сухомлинський пригадує шум материнської прядки. Він взимку забирався на піч, вигрівався у теплому просі, дивився на стіну, де хиталася згорблена тінь матері. «Мати пряде й стиха розповідає малому казку про хлопчика, який робив добро яблуньці, і осиротілій хатині, і білому лебедеві, що потрапили в біду...»

- Добром, сину, платять, за добро, заступаючи дорогу злу і кривді...»

(І. Цюпа «Василь Сухомлинський»)

Ці слова Василь Олександрович запам'ятав назавжди.

Як і всі матері, мати В.О. Сухомлинського піклувалася про нього й хвилювалася, якщо у нього були тяжкі хвилини. Коли до Василя підкралася хвороба (він підхопив взимку запалення легенів, а потім плеврит), мама відмовляла сина від науки:

«- Може б, ти, сину, зовсім облишив оту науку? Адже люди якось живуть і без неї. Хіба біля землі погано ходиш? Садівником би став. Така гарна робота! Серед дерев та птахів, - умовляла його мати.

- Гарна, мамо. А я й садівником буду. Вчитель і садівник – то одне й те ж,

мамо. Ні, науки я ніколи не облишу. Хочу стати вчителем. Так люблю розповідати дітям про щось нове. Ви ж самі мене того навчили.

- Таке скаже! – дивувалася мати. – Коли ж то?

- Тоді, як розповідали мені, малому, казки. А я переповідав їх малечі. Вони оченята зведуть на мене і зацікавляють. Від того все й пішло. Люблю я, мамо, дітей.

- «Хто дітей любить, той добрий чоловік», - казала колись моя бабуся. Що ж, сину, може, й твоя правда. Серце в тебе добре». (І. Цюпа «Василь Сухомлинський»)

Довго ще лікувала мати його по – своєму. Варила мед з маслом та столітником і отим варивом напувала сина. Лікувала його не тільки фізично, а й духовно. Хвороба відступила. Василь у 17 років пішов на свій хліб і став учителем.

2. Бесіда.

Ви почули тільки дві розповіді з біографії Василя Олександровича, які показують нам матір Сухомлинського та його самого.

- Що ви можете сказати про взаємовідносини між цими людьми?
- Якою перед нами постає мати Сухомлинського?
- Що взяв Василь Олександрович від матері у своє життя?
- Які почуття ми бачимо у сина до матері?

3. Робота над творами В. Сухомлинського.

Вступна бесіда.

- Ваші враження від прочитаних оповідань.
- Хто є головними героями перечитаних творів?
- Чи всі оповідання вам сподобалися, чи ні? Чому?

«Сива волосина»

- Що ви можете сказати про героїв цього оповідання?

- Чому мати Михайлика посміхнулася й нічого не відповіла?
- Як мати пояснила появу сивих волосин?
Чому саме так?
- Поясніть значення виразу «болить серце», в якому значенні вживається слово «болить»?
- Чому Михайлик довго сидів мовчазний?
- Які слова вказують нам на любов хлопчика до матері?
- Як ви думаєте, яким сином буде Михайлик?

«Мама не любить смажених грибів»

- В яку пору року відбуваються зображувані події? Свою думку підтвердіть рядками з тексту. Який вид опису перед нами?
- Як ви ставитесь до дій Дмитрика?
- Поясніть слова – відповідь матері.
- Які риси проявляються у Дмитрика?
- Як відповіла мати синові? Чому?
- Що засуджує Василь Сухомлинський у цьому оповіданні?

«Образливе слово»

- Чого навчає нас це оповідання?
- Яке ви знаєте українське народне прислів'я, що відображає головну думку оповідання? (Спершу зваж, а потім скажи)
- Що ми повинні завжди пам'ятати, коли звертаємося до матері?
- Чи засуджуєте ви героя твору?
- Поясніть слова матері: «Рана від слова заживає, але глибокий слід залишає».
- Чому слово «Мати» написано з великої букви?

«Три яблука»

- Як Марійка назвала яблуньку? Чому?

- Про що мріяла донька?
- Коли Марійка зірвала яблука?
- Знайдіть портрет дівчинки. Чому вона розчервонілась?
- Чому мала не з'їла відразу яблука?
- А які дарунки ви робите своїм матерям?

«Сьома донька»

- Зачитайте слова, які показують, як доньки скучили за матір'ю. Який художній прийом використовує В.О. Сухомлинський, щоб передати їх почуття?
- Що зробила сьома донька? Чому?
- Як би ви вчинили в такій ситуації?
- Чи засуджуєте ви дії шести дочок?

«Мамині очі»

- Якою перед нами постає героїня оповідання?
- Які риси характеру ви можете у неї виділити?
- З чим порівнює материнські очі дівчина.
- Чому вона стверджує, що Батьківщина починається з материнських очей?

4. Підсумкова бесіда. Оцінювання.

- Кого з героїв оповідань Сухомлинського ви засуджуєте, чому?
- На кого з героїв ви хочете бути схожим?
- Доведіть, що перед нами оповідання, як жанр літератури.
- Чому вчить Василь Олександрович своїми творами?
- Якими ми повинні бути дітьми?
- Як повинні ставитися до матері?

5. Перевірка домашнього завдання

- До теми взаємовідносин між матерями і дітьми зверталось багато поетів та письменників, зачитайте рядки поезій, які підтверджують це (діти зачитують вірші, які підготували дома).

6. Заключне слово учителя

Найкраще слово на землі - мама. Це найперше слово, яке вимовляє дитина, і воно звучить всіма мовами світу однаково ніжно.

За словами Василя Сухомлинського, у мами найдобріші й найлагідніші руки, вони все вміють. У мами найвірніше і найчутливіше серце – в ньому ніколи не гасне любов, воно ніколи не буває байдужим.

Прислухайтесь до слів Василя Олександровича, який говорив, що в будь – якому віці нам завжди потрібна мама, її ласка, її погляд. І чим сильніша ваша любов до матері, тим радісніше й світліше життя.

7. Домашнє завдання

Написати лист – подяку своїм матері.

7 клас

Тема: зображення почесної праці хлібороба та духовної святості хліба у творах В. О. Сухомлинського.

Мета: ознайомити учнів з оповіданнями В. Сухомлинського про хліб; удосконалити вміння виразного читання прозових творів; виховувати в учнів любов і пошану до хліба, трудівників – хліборобів.

Обладнання: портрет В.О. Сухомлинського, виставка творів письменника, хліб на вишитому рушнику, пшеничні колоски, вислови про хліб.

Епіграф: віддаю хліборобові шану –
найсвятіший бо хліб на землі
М. Сингаївський

Вислови про хліб

Є найзначиміша дума на світі – дума про хліб.

В. Лагода

Пахне хліб. Як тепло пахне хліб. Любов'ю трударів і радістю землею.

П. Воронько

Найбільший прояв геніальності – в засіяній ниві.

О. Довженко

На колосі, на звичайному і незвичайно дивовижному – сивому колосі жита і золотому пшениці – з віку у вік трималася людська доля.

М. Стельмах

ХІД УРОКУ

I. Організація класу.

II. Актуалізація опорних знань.

Бесіда

1. Де жив і ким працював В. Сухомлинський?
2. Розкажіть про педагогічну діяльність Василя Олександровича?
3. З якими творами письменника ми познайомилися в попередніх класах?
4. Чого навчав своїх вихованців В.Сухомлинський?

III. Оголошення теми, мети, завдань уроку.

1 . Слово вчителя

Сьогодні ми з вами поведемо розмову про найсвятіше, що є на землі – про хліб. З давніх – давен люди шанобливо ставилися до хліба, тому що це результат багатоденної, самовідданої праці.

З хлібом у нас зустрічають гостей,

Хліб на весіллях цвіте в короваї.

І кращих немає на світі вістей,

Ніж – хліб уродився у рідному краї,- писав Платон Воронько.

Хліб – усьому голова. Він святий!

Голова, тому що хліб мав форму паляниці, яка кругла й була схожа на голову, а святий тому, що дає нам силу і життя. Слово «хліб» - синонім до слова «життя». Адже жодна людина не може обійтися без хліба. Здавна у нашого народу хліб користувався великою пошаною. Він був не просто їжею. Він був мірилом добробуту, мірилом совісті. Тому і говорять у народі: «Чесно зароблений хліб - солодкий».

Про хліб народ склав чимало прислів'їв та приказок. Назвіть, які ви з них знаєте.

(Хліб усьому голова.

Без хліба немає обіда.

Хліб – сіль їж, а правду ріж.

Чий хліб їси, під того й дудочку скачи.

Чужий хліб боком вилізе.

Найсмачніший хліб від свого мозоля.

Лежачого хліба ніде нема).

Як і багато поетів та письменників, Василь Олександрович Сухомлинський багато оповідань присвятив зображенню людей хліборобської праці та питанню ставлення до хліба, тому що сам з дитинства захоплювався працею хлібороба.

2. Розповідь учениці

(За уривком з книги І. Цюпи «Василь Сухомлинський»)

«...Багато любив майструвати. З дитинства малий Василь звик бачити його серед пахучих соснових, вербових і березових стружок. Він майстрував скрині, шафи, мисники, немудрі селянські меблі, прикрашував їх різьбою. Він і синові зробив маленький різець, привчав до різьбярства.

І ось тепер він подав синові два дивних вузлуватих нарости: «Ану спробуй вирізувати». Нелегко давалась йому ота робота, хоч і працював він охоче. Пальці не слухались. А батько вже вимаїстрував косаря, та такого, що аж дух перехоплювало. Він був немов живий, з ясным, відкритим обличчям, з пишними вусами, у брилі... Здається, от-от він змахне косою, шугоне гострим лезом по золотій пшениці, і задзвенить, заспіває степ, ляже рівною смужкою пахучий покіс.

- Та це ж дядько Панас! – вигукнув він з подиву. Так був схожий косар на їхнього сусіду дядька Панаса.

Батько лише усміхнувся.

- А тепер ти, сину, спробуй вирізати свого косаря. Тільки задумай кого. Щоб у тебе перед очима стояв той образ, - навчав старий сина.

Малий Василь кілька днів працював невсипущо і таки домігся свого. Незабаром поруч з дядьком Панасом стояв інший косар – дід Онисько, в широких штанах, в сорочці, босий, з сивою бородою.

Малий радів, почувуючи себе на сьомому небі. Перед ним, ніби розступилися стіни тісної хатини, заспівали трави, зашуміли вітри. Хіба ж можна уявити косаря без жайворонка? Йому вже вчувалася ота дивна пісня над полями, пісня степу. І наступного дня хлопець вирізував жайворонка, прилаштував до косарів. Батько похвалив малого:

- От бачиш, синку, при бажанні всього досягти можна. Правду ото в народі кажуть: «Не святі горшки ліплять».

І Василько почав ліпити, вирізувати, малювати. Чого тільки в нього не було з глини й дерева! В школі, бувало, всім роздаровує свої вироби, а особливо малечі. І ті липнуть до нього, просять не тільки порадувати, а й навчити майстрування, щоб і вони змогли так... »

3. Бесіда за почутим матеріалом

- Що нового ви дізналися про Василя Сухомлинського?
- Які стосунки були між батьком та Василем?
- Які риси характеру ви побачили у майбутньому педагога?
- Що уявляв Василь, коли дивився на батькового косаря?
- Яку пісню чув хлопчик?
- Чи доводилося вам бути на пшеничному полі?
- Які звуки ви чули? Які кольори бачили?

4. Аналіз прочитаних оповідань.

1. Бесіда

- Що вас вразило в прочитаних оповіданнях?
- Чи всі герої оповідань вам сподобались?
- Якого значення надає В.О.Сухомлинський праці хлібороба, хлібові у своїх творах?

2. Виразне читання оповідань учнями та дискусія за прочитаним.

Учні по черзі виразно читають оповідання, які їм сподобалися. Після прочитання відбувається дискусія, яку учні ведуть самотійно: той, хто читав, дає відповіді на поставленні його слухачами запитання.

3. Ситуативні завдання до оповідань.

«Свято першого хліба»

Уявіть собі, що ви знаходитесь на святі першого хліба. Які почуття ви пережили б в момент, який описується в оповіданні. Складіть твір – мініатюру «Хвилююча мить».

«Чому сьогодні черствий хліб»

Ви є одним з учнів, які сиділи за столом і брали хліб. Продовжіть розповідь: «Я брав (-ла) шматочок хліба, намагаючись ні кришечки не зронити на підлогу, тому що...»

«Пекар і Кравець»

Уявіть собі, що ви пекар і кравець. Продовжіть діалог, який міг відбутися між ними після зустрічі.

«Хліб солодкий, тому що піт гіркий»

Уявіть себе на місці Яші. Опишіть відчуття, які переповнювали вас.

«Хліб – це праця»

Чи були ви у своєму житті свідками ганебного ставлення до хліба. Як би ви вчинили, які слова сказали б в такій ситуації?

«Хліб, труд і пісня»

Чи бувало так, що чиєсь добре ставлення, лагідне слово змінювали ваш поганий настрій і на душі ставало легше? Розкажіть про такий випадок.

4. Підсумкова бесіда.

- Чому навчає нас В. Сухомлинський своїми творами?
- Як ми повинні ставитись до хліба та людей, які його вирощують, печуть?
- Про що ми повинні пам'ятати все своє життя?
- Зачитайте вислови з оповідань Василя Сухомлинського, які можна назвати крилатими?

(Афоризми В.О.Сухомлинського учні записують у зошит)

Хліб – це труд і щастя.

Хліб – це праця.

Хліб солодкий, тому що піт гіркий.

Хліб – це труд людський.

Хліб – це праця, честь, життя людське.

Людині потрібен не тільки труд і хліб, але й пісня.

5. Заключне слово учителя.

З раннього дитинства батьки привчали дітей своїх берегти хліб. До нього треба ставитися з особливою пошаною, ні в якому уразі не можна кидатися ним. Це великий гріх. Брати його треба в міру. Не можна говорити, що несмачний чи поганий – то невмілі руки його готували. Повчають нас народні повір'я і Василь Олександрович Сухомлинський.

А який великий шлях пройшов він, щоб з'явитися у нас на столі. скільки людей працювало: сіячі, комбайнери, робітники елеватора, пекарі! Отже, не будьте невдячними до праці трударів – хліборобів. Хай завжди на нашому столі буде хліб, свіжий, теплий, пахучий, ясний, як сонечко, який ніби промовляє: «Любіть мене, шануйте, їжте на здоров'я!»

Хай ніколи він не черствіє, бо, як говорять, коли черствіє хліб, то черствіють і людські душі.

6. Підсумок уроку. Оцінювання.

7. Домашнє завдання

Вивчити напам'ять крилаті вислови В. Сухомлинського, підібрати вірші про хліб.

8 клас

Тема: афоризми В.О. Сухомлинського – книга мудрості життя.

Мета: збагачення учнів загальнолюдськими духовними цінностями; розвиток вміння висловлювати свою думку; виховання доброти, наполегливості, любові до Вітчизни.

Обладнання: портрет В.О. Сухомлинського, виставка творів

В. Сухомлинського, І. Цюпа «Василь Сухомлинський», картки.

ХІД УРОКУ

I. Організація класу.

II. Оголошення теми, мети, завдання уроку.

III. Перевірка домашнього завдання. (Етюди з життя В.О. Сухомлинського)

IV. Слово учителя.

Перед нами книга Івана Цюпи «Василь Сухомлинський». Після назви свого твору письменник в дужках написав слово «Добротворець». Воно якнайкраще відображає всю сутність думок, душі, поривань цієї неповторної, талановитої та далекоглядної людини.

Багатогранна педагогічна праця педагога – новатора. І були в ній роздуми, що звучали як афоризми.

Термінологічна довідка.

Афоризм (від грецької aphoridzo – відокремлюю, визначаю; aprorisnios – означення) – коротке, лаконічне судження, яке в стислій, зручній для запам'ятовування формі містить глибоку думку. Афоризми виникають з народних приказок, що втілювали в собі багатовіковий досвід, народну мудрість, філософську думку.

Літературні афоризми – це висловлювання героїв п'єс, мораль байок, віршові уривки, думки письменників, які набувають самостійного значення.

Триста таких афоризмів, крилатих думок В.О.Сухомлинського – своєрідна книга мудрості життя. Заповіт вчителя, дітям. Деякі з них ми проаналізуємо на сьогоднішньому уроці.

V. Робота над афоризмами.

Диспут.

Тезами диспуту є афоризми В. О. Сухомлинського, які згруповані в тематичні блоки. На дошці почергово вивішують назви тематичних блоків та відповідні афоризми. Після обговорення кожного тематичного блоку учні роблять висновки.

Перший блок. Батько, мати, бабуся та дідусь.

- У дитинстві і в ранній юності ти береш у борг – у батька, у матері, у суспільства, пам'ятай про це завжди.
- Старість не може бути щастям, радістю. Це тільки невігласи вигадали слова «щаслива старість». Старість може бути спокоєм або горем. Спокоєм воно стає тоді, коли її шанують. Горем її робить забуття, самотність. Не перетворюй в горе старості – дідуся і бабусі, матері й батька.
- Умій відчувати серцем матері, умій бачити в її очах ласку і спокій, щастя і радість, тривогу і бентегу, розгубленість і прикрість. Якщо ти в дитинстві не навчився бачити в очах матері її душу, ти на все життя залишишся моральною калікою.
- Не вимагай від рідних неможливого. Взагалі ти не маєш права вимагати від батьків! Вони дають тобі все, що в їхніх силах і змозі.
- В який би куток нашої Вітчизни не закинула тебе доля, не забувай своєї колиски.
- «Три біди є у людини – смерть, старість і погані діти» - говорить українська мудрість. – Старість неминуха, смерть невблаганна – перед нею не можна зачинити двері свого дому, а від поганих дітей можна дім

зберегти, як від вогню. І це залежить не тільки від батьків, а й від самих дітей.

Висновок.

Все своє життя ми, діти, повинні бути вдячними своїм батькам і поважати старість.

Другий блок. Мудрість, знання.

- День без мислі, без читання, без розумового напруження – даремне прожитий день. Не губи часу!
- Читання книг – це труд, творчість, напруження духовних сил.

Висновок.

Читання книг – найголовніше заняття в житті.

Третій блок. Любов.

- Любов – найбільш інтимне і святе почуття. Бережи таємниці кохання. Дорожи честю дівчини.
- Дівчино, будь мудра і вимоглива в коханні! Любов – гаряче почуття, але володарем над нею має бути розум.
- З того часу як ви почуєте крик своєї дитини, починається ваша виключно тонка суспільна діяльність.

Висновок.

До любові ми повинні ставитися як до святого почуття і при цьому керуватися розумом.

Четвертий блок. Подяка.

- Умійте дякувати і бути вдячними. Насамперед дякуйте матері й батькові за те, що вони дають вам щастя буття, матеріальні й духовні блага.
- Умій дякувати старшим за те, що вони повчають тебе. Почувши похвалу, дякуй і обіцяй жити по-людському. Почувши докір, несхвалення твого вчинку, дякуй за те, що тебе вчать жити по-людському.

- Умій дякувати вчителів. Вислухавши слова похвали, дякуй за науку. Вислуховуючи гіркі, суворі слова, теж, дякуй за науку. І ти будеш людиною.

Висновок.

Умій вислуховувати подяку і докір і умій подякувати за це.

П'ятий блок. Закони життя.

- Якби всі залишились на все життя боржниками, людство перестало б існувати, життя перетворилося б у пекло.
- Найпрекрасніші і в той же час найщасливіші ті люди, хто прожив своє життя, дбаючи про інших.
- На твоєму людському шляху – каміння, яке ти повинен прибрати, щоб тим, хто іде за тобою, було легше йти. Якщо ти за своє життя не побачив жодного каміння й не прибрав його з дороги – ти не людина.

Висновок.

Роби добро іншим і будеш щасливим.

Шостий блок. Труднощі в житті.

- Ти станеш справжньою людиною лише тоді, коли узнаєш, що значить трудно. Якщо в дитинстві, отроцві, ранній юності тобі все було легко – ти можеш вирости безвольною ганчіркою.
- Хоча б над тобою було сто вчителів – вони будуть безсилі, якщо ти не можеш сам змусити себе до праці, сам вимагати її від себе.
- Не йди найлегшим шляхом. Вибирай завжди дорогу нелегку. Переборювання труднощів загартовує людину. Той, хто переборов труднощі, подібний до альпініста, який здолав вершину.
- Якщо ти бачиш зло, якщо переконаний, що старші роблять не вірно або аморально,- говори про це відкрито й мужньо. Говори насамперед учителям. Учитель повинен бути совістю народу.

Висновок.

Не бійся в житті труднощів, ніколи їх не обминай, завжди борись зі злом, примушуй себе працювати і не йти легкою дорогою.

Сьомий блок. Ти і Батьківщина.

- Для того, щоб мати моральне право один раз сказати про біди і горе своєї Батьківщини, треба десять разів щось зробити для її величі слави.
- Порушувати закон – це все одно що рубати гілку, на якій ми сидимо.
- Твоя Батьківщина, твій народ – це тисячолітнє дерево, що пустило коріння в глибину віків і гордо розкинуло віти над землею, щедро зрошеною кров'ю твоїх предків. Будь на цьому дереві не сухим сачком, а міцною гілкою, що зеленіє, цвіте і плодоносить, залиш по собі добрий слід на рідній землі. Тобі дано прожити кілька десятиріч на родючій землі Батьківщини, залиш по собі не подряпину, яку вкриває пилом перший вітер, а глибоку борозну з колосками пшениці, що наливаються кожного року янтарним зерном, проживи своє життя так, щоб про тебе добрим словом згадували люди.

Висновок.

Не порушуй закон, живи на благо Вітчизни, залишаючи після себе добрий слід.

VI. Підсумкова бесіда.

1. Чому І. Цюпа назвав В. Сухомлинського добротворцем? Доведіть свою думку посиланням на афоризми.
2. Що називається афоризмом?
3. Які тематичні блоки афоризмів ми розглядали на уроці?
4. Назвіть афоризми, які є для вас найбільш значними.
5. За допомогою яких слів, прийомів досягає Сухомлинський лаконічності, образності афоризмів?

VII. Оцінювання.

VIII. Домашнє завдання. Вивчити напам'ять 5-6 афоризмів.

9 КЛАС

Тема: «Листи до сина» В.О. Сухомлинського – документ епохи.

Мета: поглибити знання про життя та творчість В.О. Сухомлинського, проаналізувати епістолярну спадщину письменника – педагога; розкрити виховний та естетичний зміст листів.

Обладнання: портрет В. О. Сухомлинського, виставка його творів.

Епіграф: Хочеться, щоб ви стали гідними послідовниками.

В. Сухомлинський

ХІД УРОКУ

I. Організація класу.

II. Оголошення теми, мети, завдання уроку.

III. Основні етапи уроку.

1. Слово учителя.

Зв'язок поколінь... Це вічна проблема суспільного розвитку – передача життєвого й історичного досвіду від одного покоління до іншого. Проблема зовсім не така проста й одноманітна, як може здаватися на перший погляд, тому що передача ця може йти і йде різними, іноді важкими шляхами і в різних формах. Однією з таких форм являються батьківські листи і повчання дітям як один з давніх, навіть древніх літературно – педагогічних жанрів, які мали широке поширення у різних народів світу.

Термінологічна довідка.

Лист – інтимний людський документ, його пишуть до близьких людей, в ньому розкривається душа людини. Лист відноситься до епістолярної літератури (від латинського слова *epistola* – послання, лист). Ознайомлення з епістолярною спадщиною письменника допомагає глибше вивчити його життя, ідейні інтереси, зв'язки з іншими людьми, творчу історію його творів тощо.

«Листи до сина» В.О. Сухомлинського є документом епохи. Видання це, на жаль, посмертне, основане на рукопису, взятому із архіву цієї видатної людини, рукопису, до якого він ще й ще раз повернувся б, якби не завадила цьому його до болісного рання смерть. Це твір чесного розуму й гарячого серця, який є доповненням й розвитком таких його ґрунтовних книг, як «Серце віддаю дітям», «Як виховати справжню людину» й, особливо, «Народження громадянина». Подорожуючи з листами Василя Олександровича, ми повинні зрозуміти основний задум цих творів: «Хочеться, щоб ви стали гідними нашими послідовниками».

«Листи до сина» вперше вийшли в світ в 1977 році, над ними В. Сухомлинський працював до останніх днів свого життя. Вони побудовані у формі діалогу вихователя зі своїм дорослим вихованцем, вже покинувши стіни школи. Теми, над якими розмірковує педагог, актуальні й злободенні; у своїй сукупності вони представляють програму діючого гуманізму. Їх умовно можна розділити на три групи:

1. Батьківщина.
2. Людина.
3. Праця.

Василь Олександрович закликає молодь бачити в праці на благо Батьківщини зміст і мету свого життя, підкреслює, що безпека й розквіт нації, Вітчизни залежать від особистого внеску кожного з нас. Вихованню людини присвячена більша кількість листів. У них В.Сухомлинський розвиває свої думки про єдність, про призначення й духовність, розглядає питання самовиховання, любові, дружби, краси, ідеалу. Лейтмотивом всього твору є думка про те, що головне в житті – це труд, відношення до праці, як до вінця й торжества людської сутності. «І саме головне, на чому завжди буде триматися людина – його розум, совість, людська гордість – це те, що завжди буде добувати хліб в поті чола свого», - писав В. О. Сухомлинський.

2. Розгляд листів В.О. Сухомлинського.

Дома учні прочитали 10 листів Сухомлинського й склали тези до них відповідно до 3 тем: Батьківщина, людина, праця.

- Учні вибірково зачитують тези до листів.
- За допомогою нумерації листів об'єднують їх в тематичні блоки.

Батьківщина	Людина	Праця
2	2	1
3	3	5
4	4	6
7	5	8
9	6	
10	7	
	8	
	9	
	10	

Клас розділяється на 3 проблемні групи, відповідно до трьох окреслених тем. Колективно визначаються правила роботи в групах.

На листках завдання кожній проблемній групі.

I - завдання для 3 груп

1. Визначити сенс життя, виходячи з тез, виділених у листах В. Сухомлинського.
2. Визначити ключові поняття, які називає Василь Олександрович, вирішуючи дану проблему.
3. Охарактеризувати мову, настрій листів.

II – ситуативні завдання

1 група. Уявіть, що вам доручили взяти участь у радіопередачі під назвою «Світ вступає у вік Людини». Підготуйте виступ.

2 група. Чи листуєтесь ви з ким – небудь? Створіть лист - роздум своєму ровеснику, порушуючи в ньому проблему бути людиною.

3 група. Пригадайте, що ви відчували, що думали, який настрій у вас був, коли ви у своєму житті виконували будь – яку роботу з великим задоволенням та без ентузіазму.

III – завдання для 3 груп

Скласти 5 -6 запитань узагальнюючого характеру відповідно до тематики своєї проблемної групи.

IV. Підсумок уроку.

Учні оцінюють відповіді, активність своїх однокласників за картками.

VI. Домашнє завдання.

Дочитати листи до сина В.О. Сухомлинського.

Орієнтовні тези до листів

Перший лист

- Сум за батьківською хатою й за нас з мамою прийде пізніше, коли ти пізнаєш життя.
- Пам'ятай, хто ти й звідки ти вийшов.
- Хліб – це труд людський, це і надія на майбутнє, й мірило, яким завжди буде вимірюватись совість твоя й твоїх дітей.
- На перше місце я б поставив три слова: хліб, труд, народ.
- Головне, на чому завжди буде триматися людина, - його розум, совість, людська гордість, - це те, що завжди буде добувати хліб в поті чола свого.
- По колоску пшениці узнають людину, яка його використала.

Другий лист

- Подавити в собі голос совісті – дуже небезпечне діло.
- Найстрашніше для людини – це перетворитися на сплячу людину з відкритими очима.
- Людина без переконань – ганчірка, нікчема.
- Ніколи не бійтеся висловлювати те, що ти відчуваєш, навіть якщо ваші думки протирічать загальноприйнятим (Роден).

- Треба думати самому, вирішувати самому.

Третій лист

- Тобі не все рівно, що говорять й що думають люди, які тебе оточують.
- В якому серці немає ідей, той наближається до тварини.
- Якби кожен молодий хлопець, кожна дівчина в нашій країні жили благородною, високою ідеєю, якби ідея буда у кожного на сторожі совісті, - наше суспільство стало б світом ідеальної моралі, духовної краси.
- Смерть при всіх випадках неприємна, особливо для людей, серце яких наповнено надією на майбутнє, майбутнє світле і прекрасне.
- Треба не просто побачити зло й на весь голос сказати про нього, а й треба його подолати.
- Добро перемагає, але джерела тріумфу добра – в людині, в нас самих.

Четвертий лист

- Пізнання людини – це повторне пізнання самого себе.
- Щастя не можливо без матеріальних і духовних благ, багатств, цінностей.
- Де є матеріальне благополуччя, там є й багате духовне життя.
- Ідеальне – в самому нашому житті.

П'ятий лист

- Покликання - це маленький пагінець таланту, перетворений в крепке, могутнє дерево на благородному ґрунті працелюбства.
- Знайти своє покликання, ствердитися в ньому - це джерело щастя.
- Найвища насолода життя в творчій праці, яка наближуються до мистецтва.
- Людина – хазяїн свого покликання.

Шостий лист

- Виховання може бути розумним тільки тоді, коли воно базується на задатках, даних природою.
- Бачення межі невичерпної людської душі – це і є майстерність виховання.
- Тільки через труд лежить шлях до мудрості, творчості, науки.

- Ніколи не гребуй самою простою, самою гарною, грязною працею – з неї починається творчість.

Сьомий лист

- Транзистори стають всенародною бідой.
- Так легко дійти до повного отупіння.
- Підемо слухати музику природи.

Восьмий лист

- Якщо ти хочеш стати дійсним – творчим, думаючим спеціалістом, то навчання у вузі – адськи важка справа.
- Дуже велике уміння – уміння слухати вченого.
- Шпаргалка у вузі – це дитя лінощі думки.
- Книжка, книжка й ще раз книжка – ось що назавжди повинно увійти у твоє духовне життя.
- Наука вимагає не тільки розуму, а й великої мужності, працелюбства, терпіння.

Дев'ятий урок

- Наукові істини повинні хвилювати, тривожити юні серця.

Десятий урок

- Порожнеча душі починається з того, що в роки ранньої юності більше вчить, заучує, ніж думає.
- Світ вступає і вік людини.
- Виховуй у собі Людину – ось що саме головне.
- Виховуй у собі людську душу. Найголовніший засіб самовиховання душі – краса. Краса в широкому розумінні – і мистецтво, і музика, і сердечні стосунки з людьми.